

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ

ON DEFINITION OF THE CONCEPT OF DEVELOPMENT OF LEGISLATIVE REGULATION OF CIVIL LEGAL RELATIONS IN THE FIELD OF ENTREPRENEURSHIP ACTIVITY

Воротинцева І.В.,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті визначається, що після здобуття Україною незалежності і переходу від командно-адміністративної економічної моделі зовнішньоекономічні угоди не є прерогативою держави. У результаті соціально-економічних змін право на вчинення зазначених угод отримали багато підприємств усіх форм власності, зокрема й фізичні особи-підприємці. У зв'язку з тим, що економіка держави стала більш відкритою, постала необхідність утворення правил ведення фізичними особами-підприємцями підприємницької діяльності на території України. Формування та зміни законодавства в цій сфері відбуваються і дотепер, що пов'язано з динамікою розвитку міжнародного ринку товарів і послуг. Як зазначено в Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 року № 4618-VI, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності є одним з основних стратегічних чинників стійкого соціально-економічного розвитку України. «Поліпшення умов здійснення підприємницької діяльності підвищує рівень життя і добробут суспільства, сприяє залученню інвестицій, впровадженню нових технологій, а також стабілізації і поліпшенню економічних показників діяльності держави».

Зазначається, що в даний час у науковій літературі немає комплексних досліджень, присвячених аналізу правового статусу фізичних осіб-підприємців у сфері здійснення ними підприємницької діяльності.

Робиться висновок, що для розвитку діяльності фізичних осіб-підприємців потрібне створення комплексу умов для їх діяльності, сприятливого підприємницького клімату, потрібен перегляд деяких традиційних механізмів правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців. Особливо актуальними в даному контексті стають автоматизація й інформатизація взаємодії фізичних осіб-підприємців із державою. Крім того, виявляється необхідність застосування гнучких правових засобів, що забезпечують ефективний розвиток інноваційної інфраструктури, яка буде відповідати сучасним викликам, пов'язаним із цивільними правовідносинами у сфері здійснення підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями.

Ключові слова: цивільні правовідносини, організаційні правовідносини, фізична особа-підприємець, суб'єкти цивільного права.

The proposed article states that after Ukraine gained independence and transition from a command-administrative economic model, foreign economic agreements ceased to be the prerogative of the state. As a result of socio-economic changes, a wide range of enterprises of all forms of ownership, including individuals-entrepreneurs, have found the right to enter in to these agreements. Due to the fact that the economy of the state became more open, there was a need to create rules for conducting business activities by natural persons-entrepreneurs in the territory of Ukraine. The formation and change of legislation in this area is still going on, which is connected with the dynamics of development of the international market of goods and services.

According to the Law of Ukraine "On Development and State Support of Small and Medium-Sized Entrepreneurship in Ukraine" of March 22, 2012 № 4618-VI, creation of favorable conditions for entrepreneurial activity is one of the main strategic factors for sustainable socio-economic development of Ukraine "Improving the conditions for implementation entrepreneurial activity in creases the standard of living and well-being of society, promotes investment attraction, introduction of new technologies, as well as stabilization and improvement of economic performance of the state".

It should be noted that at present, there are no comprehensive studies in the scientific literature on the analysis of the legal status of natural persons-entrepreneurs in the field of their business activity.

It is concluded that the development of activity of natural persons-entrepreneurs requires the creation of a set of conditions for their activities, a favorable business climate, requires a revision of some traditional mechanisms of legal regulation of entrepreneurial activity of natural persons-entrepreneurs. Particularly relevant in this context are the automation and informatization of interaction between individuals-entrepreneurs with the state. In addition, there is a need to apply flexible remedies that ensure the effective development of innovative infrastructure that will meet the contemporary challenges associated with civil legal relations in the field of entrepreneurial activity by individuals-entrepreneurs.

Key words: civil relations, organizational legal relations, entrepreneur, civil law subjects.

Постановка проблеми. Після здобуття Україною незалежності і переходу від командно-адміністративної економічної моделі зовнішньоекономічні угоди вже не є прерогативою держави. У результаті соціально-економічних змін право на вчинення зазначених угод отримали багато підприємств усіх форм власності, зокрема і фізичні особи-підприємці. У зв'язку з тим, що економіка держави стала більш відкритою, постала необхідність створення правил ведення фізичними особами-підприємцями підприємницької діяльності на території України. Формування та зміни законодавства в цій сфері відбуваються і дотепер, що пов'язано з динамікою розвитку міжнародного ринку товарів і послуг [1].

Як зазначено в Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22 березня 2012 р. № 4618-VI, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності є одним з основних стратегічних чинників стійкого соціально-економічного

розвитку України. «Поліпшення умов здійснення підприємницької діяльності підвищує рівень життя і добробут суспільства, сприяє залученню інвестицій, впровадженню нових технологій, а також стабілізації і поліпшенню економічних показників діяльності держави» [2].

Варто зазначити, що нині в науковій літературі немає комплексних досліджень, присвячених аналізу правового статусу фізичних осіб-підприємців у сфері здійснення ними підприємницької діяльності.

Стан опрацювання даної проблеми. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці таких учених, як: В.І. Борисова, І.В. Спасібо-Фатєєва, Р.А. Майданник, Н.С. Кузнєцова, О.В. Дзера, О.Ю. Заїка, Є.О. Харитонов, В.І. Жилінкова, З.В. Ромовська, Д.Н. Кархалев, Р.О. Халфіна, Ю.К. Толстой, Г.Ф. Шершеневич та ін.

Мета статті – науковий аналіз концепції розвитку законодавчого регулювання цивільних правовідносин у сфері підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців.

Виклад основного матеріалу. Практика ведення будь-якої підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями дозволяє зробити висновок, що основним двигуном розвитку держави у сфері цивільно-правових економічних відносин є фізична особа-підприємець як самостійна, така, що володіє підприємницькою активністю, особа, без якої зростання добробуту всієї держави неможливе.

Історичні джерела підтверджують: підприємництво – це основний чинник системи того суспільства, яке прагне до процвітання і добробуту. Однак, обравши шлях побудови ринкової економіки, держава зіткнулась із безліччю проблем у сфері «незалежної праці» фізичних осіб-підприємців, які не дозволяють розвивати її повною мірою.

Після розпаду Радянського Союзу не було практичного досвіду підприємництва, здійснюваного фізичними особами-підприємцями, правова база не встигла сформуватися, що призвело до ведення бізнесу фізичними особами-підприємцями «по-західному». Переймання міжнародного досвіду щодо розвитку підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями не сприймається як негативний момент, однак уважаємо, необхідно враховувати багаторічний розвиток України в радянський період. Адаптація відомих ринкових структур повинна проходити з урахуванням пострадянських реалій, можна навіть вказати на своєрідні умови розвитку пострадянських держав.

На жаль, у сучасних умовах нове покоління фізичних осіб-підприємців України не може похвалитися знанням підприємницької етики, культури реалізації права на здійснення підприємницької діяльності, що дозволяє говорити про її ще тривале формування.

Оскільки підприємницька діяльність традиційно виступає об'єктом міждисциплінарних досліджень, у теоретичному осмисленні цього феномену соціально-економічного життя велике значення мають результати досліджень українських і закордонних цивілістів, економістів, філософів, істориків, соціологів, психологів.

Нині потрібне створення комплексу умов для підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців, сприятливого підприємницького клімату. Багато дослідників у сфері підприємництва стверджують, що найбільш сприятливим середовищем для розвитку приватної ініціативи фізичної особи-підприємця є повсюдна приватизація.

Приватна власність – це поле для творчості, ініціативи, без яких неможливе поширення нововведень. Основне завдання приватизації можна визначити як розвиток чесної конкуренції. Ще одним великим плюсом є можливість поставити знак рівності між поняттями «приватизація» і «свобода». Свобода розглядається з погляду способів ведення підприємницької діяльності, а саме новаторства, безумовно, у рамках норм права [3; 4].

Але все ж на тлі сучасних економічних проблем не варто забувати про негатив складової частини цього заходу. Вихід української держави як основного власника за межі керівництва стратегічно важливими організаціями створив умови для приватної наживи, а не приватної ініціативи. Приватизація як економічна складова частина, звичайно, не є негативним чинником, проте є спокуса для держави отримати кошти «тут і зараз», тому вдаватися до неї варто вважено.

Для розвитку підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців потрібні й інші умови: стабільність державної економічної та соціальної політики, пільговий податковий режим, розвинена інфраструктура підтримки підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців, існування ефективної системи захисту власності, формування гнучких ринкових механізмів підвищення ділової активності фізичних осіб-підприємців. Додамо, що фізичні особи-підприємці повинні також мати вільний вихід на зовнішній ринок. Це насамперед сприяє розви-

тку зовнішньоекономічних зв'язків, розширенню ринків збуту, залученню на вітчизняний ринок нових суб'єктів підприємницької діяльності, що є позитивним моментом для споживача. Згадаємо і той факт, що входження у 2008 р. України до Світової організації торгівлі значною мірою допомогло просунути в цьому питанні [5].

Що стосується сучасного стану підприємницької діяльності, то можна помітити, що в економіці України активно розвиваються процеси реформування, створюються нові зв'язки і взаємини між суб'єктами ринкової економіки різних форм власності. Із цієї метою держава розглядає питання щодо можливості створення доступної для фізичних осіб-підприємців кредитної системи, надання можливості купувати необхідні засоби виробництва, сировину і комплектуючі вироби. Той факт, що натеper у фізичної особи-підприємця із цим є труднощі, не секрет. Під тиском державних програм розвитку вітчизняного виробництва у фізичної особи-підприємця не залишається права вибору. Безумовно, захист внутрішнього державного ринку – це ефективний і дієвий метод, але з нарощуванням торгових зв'язків виглядає вельми сумнівним. Вітчизняний виробник – це безсумнівний локомотив української економіки. Можливість створення ним конкурентоспроможної, а головне, рентабельної продукції цілком реальна. Головне – не створювати економічних і адміністративних перешкод для тих, хто прагне і хоче працювати. Саме на них ляже головний тягар зі створення ринкової економіки й організації ефективного виробництва. Як ніколи раніше країна потребує таких людей, які, вивчивши краще зі світової і вітчизняної практики, почали б важку, але плідну роботу зі створення справді ефективної економіки.

Законодавча база, яка регулює підприємницьку діяльність, зокрема й діяльність фізичних осіб-підприємців, в Україні, що формувалася з моменту початку реформ і вдосконалюється дотепер, ґрунтується на Конституції України [6], нормах цивільного права й інших нормативних правових актах. Поняття «підприємницька діяльність» варто розглядати відповідно до конституційних норм.

Під підприємництвом, або підприємницькою діяльністю, відповідно до Цивільного кодексу України [3; 4], розуміють ініціативну самостійну діяльність громадян і юридичних осіб, яка здійснюється на свій ризик і під свою майнову відповідальність, спрямовану на отримання прибутку.

Безліч авторів визначають підприємницьку діяльність як процес створення чогось нового, що має цінність; процес, який вглинає час і сили, що передбачає прийняття на себе фінансової, моральної та соціальної відповідальності; процес, який приносить у результаті грошовий прибуток і особисте задоволення досягнутим [7].

За словами «підприємницька діяльність» стоїть виробництво продукту (корисної речі) або послуги (нематеріального продукту). Розвиток підприємництва відіграє незамінну роль у досягненні економічного успіху, високих темпів зростання промислового виробництва. Воно є основою інноваційного, продуктивного характеру економіки.

Сьогодні підприємницькою діяльністю мають право займатися як фізичні особи-підприємці, так і юридичні особи будь-якої форми власності. Фізичною особою-підприємцем, або суб'єктом підприємницької діяльності, може бути громадянин України, визнаний дієздатним у встановленому законом порядку (необмежений у дієздатності). Громадяни іноземних держав і особи без громадянства можуть виступати як фізичні особи-підприємці в межах правочинів, установлених законодавством [3; 4].

Чим більше суб'єктів цивільних відносин мають можливість проявити свою ініціативу і творчі здібності у здійсненні підприємницької діяльності як фізичні особи-підприємці, тим менше розрив між потенційними і фактичними результатами розвитку. Освоєння інноваційного економічного зростання неможливо в умовах

штучного обмеження творчої стихії, свободи цивільної ініціативи, необхідної для цього мобільності всіх виробничих ресурсів. Підприємницька діяльність забезпечує освоєння нових перспективних виробництв, сприяє нівелюванню застарілих. Ініціатива, новаторство і прогрес – ось три основні складові частини підприємницької діяльності. Вони сприяють розвитку конкуренції, а також збільшенню «відкритості» національної економіки, розвитку ввезення і вивезення капіталу.

Отже, підприємницька діяльність фізичних осіб-підприємців як особливий творчий тип економічної поведінки становить невід'ємну властивість усіх чинників досягнення економічного успіху.

Найважливішою ознакою підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців є самостійність і незалежність суб'єктів цивільних відносин у сфері підприємницької діяльності. В основі їхньої діяльності лежить внутрішнє спонукання, воля до створення і роботи. Кожна людина, стаючи фізичною особою-підприємцем, самостійно вирішує всі питання діяльності своєї організації, виходячи з економічної вигоди і ринкової кон'юнктури.

У тісній єдності із самостійністю перебуває принцип особистої економічної зацікавленості та відповідальності фізичної особи-підприємця. Власна вигода є рушійним чинником підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців, але останні, хоча мають свої власні інтереси, працюють на суспільні. Не можна визнати головною тільки одну мету фізичної особи-підприємця – досягнення прибутку. Може, несвідомо, але він бере участь у житті суспільства. Наприклад, Генрі Форд зайнявся виробництвом автомобілів зовсім не із благодійних мотивів. Він мав особисту вигоду, але, задовольняючи свої інтереси, створив цілу автомобільну імперію, яка заповонила автомобілями весь світ.

Володіючи самостійністю, фізична особа-підприємець бере на себе особисту відповідальність за результати своєї діяльності. Зацікавленість у поєднанні з відповідальністю змушує фізичну особу-підприємця працювати в жорсткому режимі. Це дає підставу говорити про те, що фізична особа-підприємець більше, ніж будь-хто інший, усвідомлює і передбачає наслідки своєї діяльності.

Підприємництво немислимо без новаторства, творчого пошуку. Ефективно працювати може тільки той, хто забезпечує високу якість і вносить відповідні зміни у виготовлення продукції. Здатність до ухвалення нестандартних

рішень, творчий підхід до оцінки ситуації завжди високо цінувалися в діловому світі.

Характерною ознакою цивільних відносин фізичних осіб-підприємців є ризик. Ризик формує особливий спосіб мислення та поведінки, психологію фізичної особи-підприємця. Умови існування вимагають від нього високої ділової спроможності і динамізму, духу суперництва. Злети і падіння неминучі на цьому шляху.

Ще одна характерна ознака підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців полягає у відносно короткочасних, тактичних методах впливу. Підприємницька діяльність фізичних осіб-підприємців у вузькому сенсі слова не належить безпосередньо до економічної стратегії, розрахованої на довгостроковий період. Однак і у стратегічних проєктах можуть бути наявні підприємницькі ідеї й окремі осередки підприємницької діяльності. Так, наприклад, якщо довгостроковий проєкт ставить собі за основну мету отримання прибутку, пов'язаний із ризиком і відповідальністю, заснований на нетривіальних ідеях, його правомірно вважати підприємницьким. Однак здебільшого підприємницькі дії вписуються у відносно короткочасні угоди.

Висновки. Ураховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що найбільш небезпечні суспільні зміни відбуваються на основі «нових знань». Нововведення, засновані на нових знаннях, зазвичай важко керувані. Ось чому держава та й наше сучасне суспільство загалом ставляться до категорії «фізична особа-підприємець» неоднозначно, фізичною особою-підприємцем важко керувати, у неї є чітко сформована незалежна думка щодо всіх суспільних процесів. Як не сумно усвідомлювати, але наш пострадянський менталітет поки не дозволяє розглядати фізичну особу-підприємця як генератора ідей і розвитку.

Нарешті, як показує досвід закордонних держав, потрібен перегляд деяких традиційних механізмів правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців. Особливо актуальними в даному контексті стають автоматизація й інформатизація взаємодії фізичних осіб-підприємців із державою. Крім того, виявляється необхідність застосування гнучких правових засобів, що забезпечують ефективний розвиток інноваційної інфраструктури, яка буде відповідати сучасним викликам, пов'язаним із цивільними правовідносинами у сфері здійснення підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарське право : підручник / О.П. Подцерковний та ін. ; за ред. О.П. Подцерковного. 3-тє вид., доп. і перероб. Одеса : Фенікс, 2018. 612 с.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
3. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Є.О. Харитонова. Харків : Одісей, 2010. 799 с.
5. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квітня 2008 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-17>.
6. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
7. Ануфрієва О.Л., Пальчевська Т.Г., Лагоцька Г.М. Підприємницька діяльність : навчальний посібник / за ред. О.Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2014. 304 с.